

Menneskejakt som underholdning

Rykning
19/2-94

JAN
BRØGGER

Det er ille at vi ikke lenger uten body-guard kan bevege oss i byen ved nattetid, det er beklagelig at våre bygninger og monumenter tilsmusses av sprayboks-graffiti. Men det er langt alvorligere at vi snart ikke kan åpne en tabloidavis uten å møte mobben i fri utfoldelse, skriver Jan Brøgger, og spør seg om hvorfor ingen lenger våger å snakke om dannelselse. Forfatteren er cand. psychol., dr. philos og dekanus for Det historisk-filosofiske fakultet ved Universitetet i Trondheim, AVH.

Det er ikke lenger noen som våger å snakke om dannelselse. Årsaken til at dette begrepet er kommet under det etterhvert ganske omfattende system av tabuforestillinger som karakteriserer det moderne samfunn, er ikke ganske åpenbar. Antagelig har det en sammenheng med troen på at dannelselse er et slags privilegium og derfor ikke tilgjengelig for folk flest. At denne oppfatningen, som står i sterkt motsetningsforhold til folkeopplysningsidéen, har fått bre seg, er til stor ulempe for de fleste, dog ikke alle. I ly av dette tabu har nemlig en mørk ellipse kunnet erobre en privilegert posisjon i det sosiale rom, det Macchiaiell omtalte som oklokratiet, mobben. I ly av tabuforestillingen kan mobben i dag opptre stadig mer uhemmet fordi den ikke kan møtes av et dannelsesideal som har alminnelig oppslutning.

Det er ille at vi ikke lenger uten body-guard kan bevege oss i byen ved nattetid, det er beklagelig at våre bygninger og monumenter tilsmusses av sprayboks-graffiti. Men det er langt alvorligere at vi snart ikke kan åpne en tabloidavis uten å møte mobben i fri utfoldelse.

„Gjennom misbruk av ordet er vi verre enn dyr“

Det skrevne ord har fortsatt en viss prestisje, et ord er et under, og i begynnelsen var ordet. Uten ord er vi dyr, sa Henrik Groth. Dette er sant nok, men det må i dag tilføyes at gjennom misbruk av ordet er vi verre enn dyr. Det er ingen dyr som i nedre diktighet kan overgå en mobb, og gjennom tabloidiseringen av pressen blir vi alle fristet til å slutte oss til

mobbens ondskapsfulle og ansvarsløse utsekelser. Når man kjøper et stykke tabloid hos Narvesen, løser man samtidig billett til et usynlig Colosseum hvor menneskelig fornærelse presenteres som den beste underholdning. Her kan man på trygg avstand nyte synet av den mest brutale menneskejakt. De forfulgte gis ikke engang som romernes gladiatører en sjanse, men blir ganske våpenløse utlevert til spott og spe.

Men som publikum blir vi også medskyldige. Det er publikum som gir opplagstallene, og det er avslørende at det er de publikasjoner som kan gi de mest nærgående sladrehistorier, som gjør det best i kampen om kjøpernes gunst. Opplagstallene avslører oss som en nasjon av kikkere med en velutviklet evne til skaffebrød. Det er ikke mange av oss som med hånden på hjertet kan hevde at han aldri har latt seg friste av løssalgssavisesens skandalebefengte overskrifter. Her er det med andre ord behov for en nasjonal selvkritikk.

„Vi trenger ikke en renessanse for lillelords verden“

Nasjonen kan for tiden ikke sies å oppvise noen særlig grad av smaksdannelselse. Det uhyggelige er at selve betegnelsen virker like gammelmødig og tilbaketrukket som Margrethe Munthes moralske barnesanger. Det er et tydelig bevis på at den tradisjonelle borgerlige dannelsen i dag er uten appell. Men det er ikke uten grunn. Den var i sin stivnede form blitt et symbol på klasesamfunnet og var ikke uten fariseiske innslag. Vi trenger således ikke en renessanse for lillelords verden, men for en dannelselse av en mer universell karakter, en dannelselse som omfatter de moderne innsikter i den menneskelige natur slik den ble avslørt med spesiell klarhet av Sigmund Freud og hans skole. Han avslørte jo oss alle som hyklere, og rev med dette noe av grunnen bort under den fariseiske moral. Men istedenfor å ta konsekvensene av denne innsikt, har vi valgt å perfektionere vårt hykleri og gi den en bedre ideologisk forklædning.

Det er karakteristisk for vår tid at vi gir tabloidiseringen av virkeligheten et skinn av moral under henvisning til pressefriheten. Den som tar avstand fra tabloidpressens mest brutale menneskejakt, vil lett kunne stemples som en motstander av pressefriheten.

Det er sagt at hykleriet er lastens tribut til dyden, og mange slår seg til ro med dette. I ly av hykleriet kan det ondskapsfulle og det menneskefiendtlige feire tilsynelatende moralske triumfer. Noe av det mest diabol-

UTE PÅ ROV: Tabloidpressen har i stadig stigende grad tildelt seg rollen som domstol, og det er den dårlig egnet til, om vi da ikke regner med folke-domstoler.

ske ved hykleriet er at hyklaren som oftest klarer å overbevise seg selv om å ha de mest opphøyede motiver.

Kanskje skal vi ikke stille altfor store krav og se noe positivt i disse tributter til dyden. De innebærer i hvert fall et ønske om å opptre i moralske navn. Kanskje har vi i dette ønsket et utgangspunkt for en bevissthetsutvidende dialog.

Det kan ikke herske tvil om at de som har ført an i angrepet på vår nye sentralbanksjef, er overbevist om at de har en rettfærdig sak. Det er jo pressens oppgave å avsløre maktmisbruk og overgrep. Vi hadde neppe kjent til Moskvaprosessenes ufattelige nederdrekthet uten den frie presse. Vi har tallrike eksempler på hvordan journalister med fare for sine liv har vekket verdens samvittighet. Her går det imidlertid noen fine grenser som ikke lar seg opprettholde uten et vel gjennomtenkt dannelsesideal. Om vi ikke vil se dette i øynene, berøver vi oss selv muligheten for å skille mellom en helgen og en pøbel.

Kanskje skulle vi i slike sammenhenger ikke bare snakke om moral, men også om estetikk. Det er sider ved den moderne menneskejakt som utfordrer dagliglivets estetikk. Det skjønner på samme måte som galgenes skjæmmet de pastorale middelalderlandskaper. Man har hatt større

sans for estetikken betydning for et anstendig liv i Østen enn i Vesten. Noe forenklet kan det sies at den konfucianske visdom mer var basert på estetikk enn etikk. Det vakre kan ikke være ondt. Inspirert av vår egen puritanske moralfilosofi er vi mer mistenksomme: er ikke det vakre nettopp ondskapens forklædning? Vil ikke forføringen opptre med den mest utpekulerte sminke? La oss derfor rive av ham masken, avkle ham de festlige gevanter og avsløre hans nakne ynkelighet. Begge posisjoner har noe for seg. Kanskje burde de derfor lære noe av hverandre.

„Er det til gunst for samfunnet om vi ved enhver anledning ble forfulgt av vårt synderegister?“

Moralfilosofen Ingvald Nissen har uttalt kanskje de vakreste ord om kjærligheten i hele vår litteratur: «Kjærligheten mellom mennesker beror i stor utstrekning på det forhold at det ene menneske overser eller tildekker det annet menneskes feil. Det er et av de merkelige og vakreste fenomener i livet, at de feil som ikke fastslås mister noe av sin realitetskarakter.» Dette gjelder ikke bare i livets intime

sammenhenger, men også i samfunnslivet. Ser vi tabloidpressens menneskejakt i dette perspektiv, får det en ny dimensjon som kan forklare det intense ubehag mange av oss føler når den er ute på rov. Her kan behandlingen av vår nye sentralbanksjef stå som det ferskeste eksempel. I den retthaverske begeistring over kanskje å ha grepet ham nesten på fersk gjerning, synes man å ha glemt at det er tale om et medlem i menneske.

Men innebærer Ingvald Nissens visdom at vi av og til skal lukke øynene for ulovligheter? Dette er uenkelig et tankekors, og har ingen enkel løsning. Men et tankekors står som et signal, kanskje kan vi si som en advarsel, mot åndelig råkjøring. Vi må ha lov til å spørre om det ville være til gunst for samfunnet om vi ved enhver anledning ble forfulgt av vårt synderegister? Et samfunn må stort sett drives av ganske alminnelige mennesker, og ikke av helgener. Ville det bli et bedre samfunn om vi hadde den perfekte oversikt over hverandre og alle syndere ble tatt? Det er noen som mener det, andre vil hevde at det ville bli et umenneskelig samfunn, Stasis ideal. Er dette riktig, må vi være tilbakeholdne med å lynse dem som gripes, for de er samfunnets sonofre.

„I Ibsens hjemland burde man ikke mangle forståelsen for behovet for livsløgnere“

Det man bør kunne enes om, er at det ett sted må settes en grense for avsløringer dersom vi skal bevare tilliten til hverandre. I Ibsens hjemland burde man ikke mangle forståelsen for behovet for livsløgnere. Det er her spørsmålet om dannelselse blir avgjørende, og da må vi se dannelsen som et annet uttrykk for det Ingvald Nissen omtaler som kjærlighet. Når vi gripes av vårt puritanske avsløringsvanvidd, burde vi minnes om at den upåvirket av kjærligheten i seg selv er en udyd, en pøbelaktig handling.

Til sist et par ord om den spesielle sak vi står midt oppe i: Bare en rettslig belysning vil kunne avgjøre om sentralbanksjefen er skyldig. Tabloidpressen har i stadig stigende grad tildelt seg rollen som domstol, og det er den dårlig egnet til, om vi da ikke regner med folke-domstoler. Folke-domstoler er pøbelens organisatoriske rettsadministrasjon. Det er ikke akseptabelt i et sivilisert samfunn. Dannelsesbegrepet må derfor omgående løstes ut av den tabu-belagte sfære og bli en rettesnor for oss alle. Bare om vi maktet dette, kan vi nøytralisere mobben, dagens samfunns mørke elite.